

Rahpansárdni

Gieries almetjh!

Buerie bāeteme saemiereaktaseminaarese, Trāantesne, āarjelsaemien
raedtesne, daennie saemien tjuetie-jaepien heevehtimmesne

Duopmostuolohálddahussii ja Sámi Forumii lea stuorra illu go nu mángasat leat
searvan seminárii ja go dii, dakko bokte lehket mielde loktemin beroštumiid ja
áddejumi sámeriektelaš hástalusaid.

Stuorát beroštupmi lea dehálaš maidái dan dihtii go Sápmi lea hui viiddis, ja go
ollu sápmelaččat ášset olggobealde dálá sámi hálddašanguovllus ja velá
stutorragávpogiin nu mo Trāante.

Go mii doallat seminára sámerievtti birra, de heiveši álggadettiin dadjat
moadde sáni hástalusaid birra mat badjánit go duopmostuolut galget
árvoštallat sámeriektelaš gažaldagaid.

Sámeriekti lea mángga láhkai hui erenoamáš riektesuorgi, go sámi riektegáldot
dávjá sáhttet leat veahá ravddas dahje olggobealde daid dábálaš gálduid
Norgga rievttis. Eará sajiin máilmmis gos álgoálbmogat ášset, lea dábálaš
giedahallat álgoálbmot áššiid riektepluralisttálaš vuolggasajis, mii mearkkaša
ahte stáhta riektevuogádat dohkkeha eambbo go dušše ovttá riektekultuvrra ja
mii ieš alddis muitala ahte dákkár áššit berrešit árvoštallojuvvot rahpasabbot
go dábálaš áššit.

Alimusrieki lea mángii guorrasan dákkár rabas jurddašeapmái. Mun namuhan
golbma duomu ovdamearkan. Vuosttáš duomu celkojuvvui juo 1979is,
Náhkkerášša ja Stámpa áššis (Stifjell og Varfjell). Dalle muddii Alimusrieki mo
árvoštallat goas lea cuohkki dohkkehit riektečádjideami, oasehasaid sámi
duogáža dihtii, nu ahte buhtadusgáibádus dohkkehuvvui vaikko livččii
áiggehuvvan dábálaš regeliid mielde. Alimusrieki celkkii dalle sámi oasehasaid
birra – nu mo mun jorgalan sámegillii:

"Sii leat guhkká vásihan ahte ii leamaš álki ovddidit sin vuoigatvuođaid
stutorraservvodagas."

Seamma vugiin deattuhuvvui Čáhputvuovde-áššis, go báikeolbmot gáibidedje oamastanvuoigatvuođa ollislaš luonddugeavaheami vuođu. Dalle celkkii alimusriekteduopmár Matningsdal, masa buot duopmárat doahttaledje –nu mo lean jorgalan sámegillii:

"Nu mo mun oaivvildan, de ferte dákkár ollislaš geavaheapmi váikkuhit viidábun: Jos earálágan olbmot livčče seamma láhkai geavahan guovllu, de dákkár geavaheapmi livččii speadjalastán oamastanjurddašeami. Muhto eanaš olbmot Olmmáivákkis leat sápmelaččat, ja sin oktasaš luondduávkkástallan lea baicce nu ahte oamastanjurddašeapmi ii leamaš sin árbevierru."

Ja de namuhan dieđusge Selbuáššige, go dat lei plenumaduopmu ja návdemis máŋgga láhkai vuođustan dan jurddašeame maid Alimusriekti geavahii namuhuvvon Čáhputvuovde-ášši.

Ja lasihan vel ahte Finnmárkku meahcceduopmostuollu lea aiddo cealkán duomu gilisearvvi hálddašanvuoigatvuođaid birra, man oktavuođas riekti čállá, gaskarikkálaš vuolggasajis, mu jorgaleami mielde, ahte:

"Go áigu geavahit Norgalaš siskkáldas oapmerievtti áššái, de ferte govttolaččat váldit vuhtii sámi árbevirolaš geavaheami ja sámi riekteáddejumi".

Dan dihtii heivešii jearrat gávdno go Norgga rievttis diekkár oppalaš metodaregel, go meannuda sámi áššiid de berrešii árvvoštallojuvvot man láhkai lea dárbu muddet daid dábálaš riekteregeliid Norggas, vai vuhtii váldit sámi riekteskultuvrra nu mo earret eará Norgga vuođđoláhka geatnegahtta ja maid ONa álgoálbmotjulggastusage, artihkal 42 eaktuda. Diekkár metodaregel adnošii dalle dieđusge buot duopmostuoluide ja guoskevaš áššiide.

Hástalus lea čielggadit man garrasit galgá dalle deattohit sámi riektegálduid iešguđetge áššiid meannudeames, ja mo daid áddet ja čilget.

Nu mo Alimusriekti lea dubmen de lea čielggas ahte sáme árbevierut leat dohkkehuvvon dehálaš riektegáldun, muhto seammás de vásiha hástalusaid mo fáhtet árbevieruid sisdoalu ja mo dat doibmet servvodagas. Ovdamearka lea ášši váhkarmáná árberievtti birra boazodoalus, maid Alimusriekti gieđahalai 2011is. Mu mielas dát ášši čájeha stuorra dárbbu ain čielgadit man gievrra sámi árbevierru sáhtta leat, go dan buohtastahtta ja veardida eará riektegálduid ektui.

Árbevieru nanusvuolta ja buorre vuolta lea eahpitkeahhtá gáibádus maid dái sámi árbevieruid ektui, nu mo Alimusriekti celkkii aiddo namuhuvvon duomos. Muhto go duopmostuolut dás duohku dárkileabut galget čielggadit sámi árbevieru deattu iešguđetge riektedilálašvuodain, de galggašedje, nu mo mun oaivvildan, čalmmustahttit ahte árbevierut rivdet dađistaga, go buorit árbevierut leat juste dákkarat mat rivdet "áiggi ja servvodaga dilálašvuodaid" mielde. Dákkár máskkalaš dahje dynamálaš geahččanvuohki rahpá vejolašvuoda árvvoštallat man láhkai dáruiduhttinpolitihka lea hoigan sáme árbevieruid suoivvanbeallái, muhto dattege - go olles kultuvra lea ealáskahttimin fas - de seammá árbevierut ahtanuššet ja bohtet fas oidnosii.

Riekteáddejupmi lea nuppi dehálaš riektegáldu sámi áššiid ektui. Earret dalle go leamaš vuđolaš konsultašuvnnat Sámedikkiin, lea sámi riekteáddejupmi dávjá unnán guorahallon ja deattohuvvon láhkabargguin. Ja go sámi riekteáddejupmi ain lea unnán guorahallon juridihkalaš girjjálašvuodas, de soaitá dehálaš iskkat lagabui man nanus servvodaga riekteáddejupmi lea, ovdamearkka dihtii servodatdutkiid ja eará ovddasteaddji bokte.

Lean juo namuhan gaskariikkalaš rievtti mearkkašupmi sámeriektái, mii dán semináras lea guovddáš fáddán. Mu beales ii leat dás dárbu dađi eanet dadjat ahte álbmotrievttálaš olmmošvuoigatvuodáprinsihpat nu mo vealahangiellidusprinsihppa, iešstivrejupmi ja kultursuodjalusa, dieđusge leat hui dehálačča álgoálbmogiid riektesihkarvuhtii, ja ahte duopmostuolut ja duopmárat iešguđetge áššis fertejit dáid prinsihpaid veardádaddat ja harmoniseret lágaiguin ja eará riektegálduin nu mo juohke áššis lea riektá.

Mus lea dan dihtii stuorrá vuordámušat dasa, maid min alladassi logaldallit alimusriekteduopmár Cecilie Østensen Berglund, professor Mattias Åhren ja alimusriekteduopmár oaivvildit sámerievtálaš gažaldagaid hárrái.

Giella lea mu oaivila mielde ii dušše gaskaoapmi mo muitalit dáhpáhusaid birra ja maid olmmoš oaivvilda ášši birra. Go giella, sániid, tearpmaid ja dadjanvugiid bokte, lea ieš alddis kultuvrralaš gáldu ja dakko bokte maid dái riektegáldu. Dan dihtii lea áibbas lunddolaš ahte sáme giella lea fáddá sámeriektesemináras, ja mus lea maid dái stuorra vuordámušat dasa maid advokáhta ja advokáhtasearvi jodiheaddji Jens Johan Hjort ja polesmeašttir Ellen Katrine Hætta dadjaba giellageavaheame ja giella dehálašvuoda birra go sámeáššit

gieđahallojit. Soai leigga maiddáí Sámi giellalávdegotti láhtut, čielggadeapmi mii dál lea gulaskuddamis, ja geavahan dál vejolašvuoda ávžžuhit din buohkaid lohkat ja buktit oaiviliid, ovdal áigemeari mii lea njukčamánu 15.b.

Juridihkaskahttit servvodaga dahje Judicialization of Politics, nu mo lohket engelasgillii, lea juoidá mii ságastallo máilmmidásis, eandalii ge Láhten-Amerihkás, gos gažaldat dávjá čatnašuvvá álgoálbmotáššiide, nu mo Amerihká Gaskariikkalaš olmmošvuoigatvuođaduopmostuollu ja stáhtalaš duopmostuolut ovttas dahket.

Goit orru lunddolaš ahte Sámedikki ovddasteaddji sámeriektesemináras beassá čilget midjiide dán dilálašvuoda birra sámepolitihkalaš vuolggasajis. Jáhkán eatnašat dihtet ahte Aili Keskitalo ii leat šat presideanta Sámedikkis, juoidá mii geavai maŋŋá go dát seminára lei gárvvis hábmejuvvon. Muhto mii leat ožžon dieđu ahte soai leaba ođđa presideanttain šiehtadan ahte Keskitalo dattege doallá sáhkavuoru, masa lágideaddjit beales ii leat váttis doahttalit.

Duopmostuolohálddahus lea čađat leamaš hui mielas dasa ahte ovddidit sámi riekteberoštumiid, earret eará gelbbolašvuoda nannema bokte. Ja sii leat maiddáí dán oktavuodas dorjon jurdaga čađahit dákkár ávvudanseminára ja dasa geavahan ollu návccaid. Sámi Foruma bokte mun giitán doarjaga ovddas. Ja velá dan ovddas go Duopmostuolohálddahusa stivrajođiheaddji, alimusriekteduopmár Baard Tønder lea min seminára jođiheaddji.

Giitu, beroštumi ovddas!